

A. Regenburg og Sønderjylland.

Af Pastor **H. F. Petersen**, Flensborg.

III. Efter 1864.

»Fremfor alt henvend Dem til Regenburg, hvis De ikke alt har gjort det; thi uden hans Assistance gaar det ikke«.

Borgmester Knudsen til C. F. Monrad Nov. 1871.

Regenburgs Haab — 28. Jan. 1864, se Pag. 39 — om, at Danmark kunde være i Stand til at modstaa Preussens Erobring af Sønderjylland, opfyldtes ikke. Endog Vejret, den strenge Frost, var Danskerne imod, der kun havde forberedt sig paa en evt. Krig ved Sommertid.

Hvorledes virkede da Begivenhederne i 1864 og deres Udfald paa Sønderjyden Regenburg? Jeg tror at kunne skimte Svaret i den sidste Sætning af det omtalte Brev: »Dog Sagen ligger i Guds Haand; gid vi kun alle maa have den Bevidsthed at have gjort vor Pligt og intet at have forsømt«. Naar han udtalte sig saaledes, saa mente han det, ja, han udtalte kun, hvad han ikke kunde lade være med at sige. Det, der gjorde Regenburg »stor i hans Sorg som i al hans Gerning« — dette Udtryk bruger Pastor I. Barfod 1865 i et Brev til Provst Aleth Hansen — var nemlig hans Gudsforhold, som netop prægedes af en ganske sjældnen umiddelbar Tillid til Gud. Fortrolig som han var med det nye Testamente — otte Gange i sit Liv gennemlæste han det paa Græsk — og hver Morgen bedende Fadervor paa Græsk og bekendende Troen paa Latin, havde han valgt Skriftstedet Markus Ev. 5, 25—35 om den blodsottige Kvinde og især »Dersom jeg rører blot ved hans Klæder, bliver jeg frelst«, som sit Ord, og med Rette staar det paa hans Gravsten.¹⁾ Endog efter Frankrigs Nederlag i 1870 bevarede

¹⁾ »Stiftamtmand Dr. phil. Aug. Regenburg, et Hundreedaarsminde«, udg. af Statsbibl. i Aarhus (Aarhus 1915), S. 30—31.

han en sønderjysk Kulsviertro paa, at den danske Sag i Sønderjylland nok skulde vinde endelig Sejr.

Foreløbig — som altid — vedblev Regenburg at gøre sin Pligt og forsøgte intet at forsømme. Det var jo ikke hans Skyld, at Krigen kom, og som Departementschef var der nok at bestille. Bl. a. indsamlede han paalidelige Meddelelser om Tyskernes Fremfærd i Sønderjylland under Krigen og udgav dem i Januar 1865 under Titlen »Meddelelser om Begivenhederne i Slesvig siden den preussisk-østerrigske Invasion«, men uden Forfatternavn.¹⁾ Paa A. F. Kriegers indtrængende Opfordring sendtes han til Londoner-Konferencen (20. 4.—25. 6. 1864) for som Sagkyndig at bistaa de danske Udsendinge. Han erklærede som sin Overbevisning, at Danmark vilde være i Stand til nationalt at fordøje de blandede Distrikter indtil Slien,²⁾ et Bevis paa, at Regenburg ikke ønskede sin Sprogordning ugjort.

24. Okt. 1864 afskedigedes han fra sin Stilling som Chef for Sekretariatet og 3. Departement under det slesvigske Ministerium. De følgende — Ventetidens — Aar indtil 1870 optoges han af Afgivelsen af de slesvigske Arkivsager til Preussen, en baade ansvarsfuld og pinefuld Opgave, som imidlertid ingen anden kunde paatage sig saa godt som han. For ham var Arkivsagerne ikke døde Papirer, men særlig fra Tiden efter Trearskrigen betroede Livsskæbner, som han var angst for at give fra sig til Gabestok eller Forfølgelse. Nænsomt prøver hans Ven, Aleth Hansen, den 23. Dec. 1867, at hjælpe ham til Rette:³⁾ »Vistnok er det slemt at udlevere Ting, hvor Faren for Misbrug ligger saa overmaade nær. Fordringen, som stilles, ligner i visse Maader den, som i gamle Dage blev stillet til Carthago. Men Ansvarret for Tilbageholdelse er ogsaa saa overmaade stort, og om Du nu i den omspurgte Henseende stryger Flaget, da har Du dog den Bevidsthed, som ingen vil kunne

¹⁾ At de skyldes Regenburg, fremgaar af en Dedikation til J. P. Bekker, se T. O. Achelis i Zeitschrift der Gesellschaft für schl.-h. Geschichte, Bd. 54 (Kiel 1924), S. 495.

²⁾ N. Neergaard: »Under Junigrundloven« II, 2 (1916), S. 1266.

³⁾ Regenburgs Privatarkiv, ligesom de øvrige Breve til Regenburg.

gjøre Dig stridig, at Du med en mageløs Sejghed og Udholdenhed har kjæmpet og stridt i Aaringer. Jeg taler ogsaa, kjære Regenburg, for din egen Skyld. Det maa bestandig være for Dig som at være lagt paa Pinebænken. Det ødelægger og opriver Dig, uden at Du selv veed det, før Tiden, og den Dag kan komme, da Din Aand og Kraft atter kan gjøres behov for den Sag, Du med os andre og meget mere har viet Dit hele Liv til.

Som før 1864 vedbliver Regenburg at staa i en forunderlig umiddelbar Forbindelse med Personer og Sager i Landet Syd for Kongeaaen. Overhovedet kan man næsten sige, at der intet skete i Forholdet Kongeriget og Sønderjylland, uden at Regenburg blev hørt.¹⁾ Dette gjaldt ikke blot Ansættelsen i Kongeriget af tidligere slesvigske Embedsmænd, men ogsaa hvad Sønderjyderne selv foretog sig i den nationale Kamp. Thi Mage til klarhovedet, varmhjertet, energisk og modig Mand i indflydelsesrig Stilling skulde man lede længe efter, og selv om Sønderjylland var fravristet Danmark, bevarede Regenburg sin vældige Position i det danske offentlige Liv. I hans Hjem, først i Nørregade 15 og fra 1. April 1870 i Stiftamtmandsboligen i Skanderborg, mødtes Politikere og Embedsmænd — ja, hans hjertelige Gæstfrihed kaldte paa Sønderjyderne og deres Børn — og gennem Brevveksling støttede han de dansk-slesvigske Foretagender ude og inde. Altid var han rede, gjaldt det end en nok saa »lav« Tjeneste som at laane Penge ud, sende Bladudklip og Bøger o. s. v.

Her skal gives nogle Eksempler paa, at man i nogen Maade paa denne myndige Embedsmands Forhold overfor den sønderjyske Sag kan anvende de Ord, som Laurids Skau kunde udtale som Forklaring paa, at han sled sig op for Sønderjylland: »Jeg er jo Slesvigs Træl.«²⁾ For Resten satte Re-

¹⁾ Under Forhandlingerne i Okt. 1867 om Garantifordringerne m. H. t. en evt. Afstemning virkede Regenburg som Raadgiver for den danske Regering.

²⁾ »Sønderjyllands Historie«, Bind IV, S. 284.

genburg, da han i 1894 udnævntes til Storkorsridder, øverst paa sit Vaabenskjold det korte, betegnende Motto: »Semper tiro« (altid Rekrut!).

Overlærer C. F. Monrad i Flensborg, der stod som Mellemmanden mellem de kongerigske Støttekredse og de sønderjyske Personer, skriver den 24. Sept. 1864 til Regenburg: »Det har været mig en stor Glæde og Opmuntring gennem Appellationsraad Schmidt at modtage en Hilsen fra dig, der viser mig, at du fremdeles mener, at der endnu er Grund for de Stumper, der er tilbage, til fremdeles at søge at holde det gaaende«

4. Dec. 1864 hedder det: »Forinden jeg fatter min endelige Beslutning med Hensyn til Fremtiden, er det mig i høj Grad magtpaaliggende endnu engang at tale med dig umiddelbart, ikke ad den saa ofte uheldige middelbare Vei Om der allerede er foretaget eller forberedes noget mere omfattende til at virke for Slesvig i Slesvig selv, er du kjære Regenburg, vel den nærmeste til at vide, og er der alvorlige Bestræbelser igang i den Retning, saa er du vel den nærmeste til at lede dem«

16. Juli 1865: »[Ang. en dansk Præst i Flensborg] beder jeg, du vil gjennemlæse indlagte Brev til Krog, sætte en Oblat for det og putte det i en Postkasse. Jeg vilde saa inderlig gjerne havt den hele Sag ordentlig fremmet, inden jeg tog bort; men Udsigterne blive jo, som det synes, svagere. Hvor det dog maa være tungt for dig, hvis Døre i gamle Dage vare belemrede af Søgere, nu ikke med al Søgen at kunne finde een!«

16. Okt. 1867: »Dine Bemærkninger om Forholdstalsvalgmaaden takker jeg dig meget for Tak ogsaa for dit Tilbud om at være mig behjælpelig ved at udklippe af Dagbladet etc. Vi ere denne Gang i stor Tvivl med Hensyn til de forestaaende Valg, da der nu skal vælges efter en ganske ny Valglov og vi aldeles ikke ere i Stand til at skønne, hvorvidt vi for Flensborgs Vedkommende kunne faae Majoritet. I hele vor Valgkreds ansee vi det for fuldstændig givet, at vi ikke kunne faae Majoriteten. Men det er jo muligt, at vi for Flensborgs Vedkommende kunne sætte en overveiende dansk Valg-

mandsliste igjennem. Dersom du mener, at vi paa denne blotte Mulighed bør deeltage i Valget, og dermed selvfølgelig ogsaa udsætte os for at komme i Minoritet her i Byen, vilde dette være os et væsentligt Moment med Hensyn til den Beslutning, vi jo nu nødvendigviis en af de første Dage maae fatte. Paa Løverdags skal her være et stort Landmandsmøde. Dersom du strax efter Modtagelsen af dette Brev vilde svare mig, saaledes at dit Brev afgik Fredag Aften, kunde jeg have det Løverdags Middag. Hvis du mener, at vi i ethvert Tilfælde bør vælge, kunde du f. Ex. ogsaa telegraphere til mig: »Jeg modtager gjerne de Tilbud, du har gjort mig. August.« Saa vidste jeg allerede din Mening i den Mødets Begyndelse.

Der gaaer her stærke Rygter om, at der skal udnævnes en dansk Consul for Flensborg (hele Slesvig, siger nogle). Jeg troer, at Ingen med større Nidkærhed og Dygtighed vilde tage sig af alle Danskes Interesser end Jakob Plætner. Vilde ikke ogsaa du ansee ham for en ganske anderledes paalidelig og virksom Repræsentant end f. Ex. Detlefsen, Tramsen, Hjort og andre, jeg har hørt Tale om, og i saa Fald gjøre, hvad der maatte staae i din Magt, hvis der overhovedet nu skal skrides til at vælge en dansk Consul?»

2. Maj 1869: »Vil du ikke nok, kjære Regenburg, aflevere Ansøgningen (evt. ogsaa modtage Svar) og gjøre, hvad du kan, for at skaffe ham det ansøgte?«

31. Dec. 1869 [med forandret Retskrivning]: »Du har vistnok af vore blade sét, at jeg er valgt til »menighedsældste« for Marie sogn. De, der have sat mit valg igjennem, have gjort det i det håb, at jeg i den stilling skulde være istand til at gøre noget for en mulig genoprettelse af en dansk menighed og en offentlig dansk borgerskole Jeg vilde nu, kjære Regenburg, bede dig om din gode bistand til at fåe udarbejdet en passende indstilling til menighedsrådet om den sag, navnlig forsyning med de faktiske oplysninger om tidligere forhold, du er i besiddelse af — og du opbevarer nok så omtrent alle aktstykker, der vedrøre ophævelsen af menigheden i 1864, dennes status før og tilstanden efter m. m. Jeg har intet uden Allens sproghistorie.

Jeg håber også, at du venligt vil sige mig din mening i almindelighed om sagen, som jeg forøvrigt ikke agter straks at fremkomme med«

10. Maj 1871: ».... Du har nok set af vor avis, hvorledes vi ere komne i uro over det nye skridt til Nordlesvigs Fortyskning [den af Overpræsident Baron von Scheel-Plessen bebudede Indførelse af Tysk i Nordlesvigs Folkeskole]. Jeg håber, at der vil komme en stærk bevægelse i hele Nordlesvig i den anledning. Johannsen var igår i Åbenrå for at holde samråd med lederne der og en mand fra Tønderengen, hvor jo Vestslesvigske Tidende har taget stærkt fat på sagen. En del mænd fra Nordlesvig vil, tænker jeg, snart komme sammen for foreløbig at drøfte sagen. Jeg har gjort et forsøg på at præcisere de punkter, som jeg mener navnlig skulde gøres til genstand for forhandling og eventuelle andragender. Jeg sender dig herved en afskrift og beder dig, så hurtig du kan, at sige mig din mening derom, navnlig sige mig, om du mener, at man, med nogen nytte, kan støtte sig på tidligere bestemmelser«

2. Nov. 1874: »Til et Foredrag, jeg næste Uge vilde holde i vor Foredragsforening over Nederlændernes Frihedskamp, ønskede jeg gerne enkelte Oplysninger, som mine Kilder ikke give mig« Allerede 5 Dage efter kan han tilbagesende de af R. laante Bøger med Tak for Laan.

20. Aug. 1878: »A. D. Jørgensen har sat sig eller vel rettere fået den Opgave at skrive en kort, concis, pålidelig og muligst fyldig Fremstilling af den tyske Regerings Fremfærd i Nordlesvig siden Indlemmelsen. Det var min Tanke, at også du, kære Regenburg, rimeligvis vilde være i Besiddelse af en Del herhen hørende værdifuldt Materiale«

30. Jan. 1879: ».... I Dag kun et Par Ord om en Sag, hvori jeg vilde bede dig om mulig give en venlig Haandsrækning. En af vore trofasteste og dygtigste Medarbejdere i »Nordlesvigsk Søndagsblad« — »Knud Skytte« eller Lærer J. Nielsen i Sjælle — søger en lille Statsunderstøttelse til sin Forfattervirksomhed«

4. Jan. 1883: ».... Hvis du får Tid til at skrive et Par Ord til mig, vilde det glæde mig at høre, hvad du dømmer om J. Jessens Redaktion af »Flensborg Avis««

Febr. 1889: »Gustav Johannsen får ofte i Rigsdagen Spørgsmål om de vestindiske Øer. For et Par Dage siden fik han atter et sådant af en Rigsdagsmand, der netop Aftenen i Forvejen havde været i Selskab hos Grev Herbert Bismarck, og holder Joh. sig overbevist om, at Forespørgslen til ham i Virkeligheden stammer fra Herbert, vistnok i Faderens Ærinde. Da Tykerne for Tiden er kolonigale, tror Joh., at der er Tanker oppe om en mulig Erhvervelse af de danske vestindiske Øer, eventuelt ved en Afståelse af en Del af Slesvig — beder om Oplysninger. På Red. Jessens Vegne takker jeg dig for Oplysningen om ubi solitudinem etc.«

Brevene fra Gustav Johannsen til Regenburg er baade interessante og oplysende m. H. til sidstnævntes Indsats for Sønderjylland fra 1864 og til sin Død i København den 7. Juni 1895.

27. Juli 1866: »Med Deres nøie Kendskab til Flensborgs trofaste Befolkning vil De for længe siden være kommen til det Resultat, at Magistratens Lykønskingsadresse til Preusserkongen, betragtet som en Udtalelse af Byens sande Stemning, er en stor Løgn Længselen efter en Gjenforening med Danmark voxer Dag for Dag, og Hadet til Preusserne ligesaa«

18. Maj 1869: »Der tænkes i denne Tid paa at sætte en Petition til Preusserkongen i Scene, og har man efter Raadslagning overdraget mig at indhente Deres Mening desangaaende. Petitionen skulde udtale Nordslesvigernes dybe Sorg over den øieblikkelige Tilstand, fremhæve vort store Tab ved Adskillelsen fra Moderlandet og udtale en Bøn om snarlig Udførelse af Pragerfredens Art. V. Den nordslesvigske Presse skulde iforveien fremhæve det aandelige og materielle Tryk, hvorunder vi lide, og saa skulde Petitionen i en Fart bringes rundt. Spørgsmaalet er nu kun for os, om det kan ansees for godt og gavnligt, naar vi i denne Tid, hvor der ellers ikke er noget Ordent-

ligt at tage fat i, komme med en saadan Udtalelse af det Nordslæviske Folk. De vil gjøre os en stor Tjeneste, naar De godhedsfuldt vil meddele mig deres Mening.«

p. T. Berlin, Central-Hotel, 23. Marts 1889 [R.s Svar 25. 3.]: »I den nærmere Tid vil jeg komme til at omtale Sprogforholdene i Sønderjylland, rimeligvis ogsaa Forholdene i Tiden fra 1851 til 1864. Da dette nu vil ske i den preussiske Landdag, er det for mig af Betydning, at jeg i kort, men aldeles sandfærdig Omrids kan udtale mig. Af særlig Vigtighed er det for mig, at jeg efter Amter, Herreder og Sogne kan angive, hvad der var rent dansk, blandet og rent tysk, og hvorpaa man havde baseret denne Inddeling. Endvidere, hvad man forstod under dansk, blandet og rent tysk. Endskjøndt jeg nu tror at kende disse Forhold, saa vilde en Udtalelse fra saa kompetent Side som Deres, Hr. Etatsraad! være mig en svær Beroligelse at kunne holde mig til. Jeg mener dog ikke, at jeg vil nævne Deres Navn, naar De ikke synes om det, og dette maa jeg vel forudsætte. Skulde De nu være villig til at tjene mig i denne Sag, beder jeg om at gjøre det snart. Med særdeles Højagtelse ærbødigst Gustav Johannsen, Medlem af den preussiske Landdag og den tyske Rigsdag.«

Berlin, 27. Marts 1889: »Min hjerteligste Tak for Deres venlige Svar af 25. ds. Hvis det ikke gør Dem for megen Ulejlighed, vilde jeg være glad ved at modtage til eventuel Benyttelse Allens tyske Værk og »Schleswigsche Beleuchtung«.¹⁾ Jeg føler saa tidt, at det skorter mig paa saadanne Hjælpekilder i min Kamp, thi det er en stor Forskel, om man har noteret sig Et og Andet ved Lejlighed, eller om man kan ty til selve Kilderne. Det glæder mig hver Gang, Mænd som De udtale sig samstemmende med mig i min Kamp, og De vil kunne forstaa, at det til Tider og paa visse Omraader koster mig meget Ar-

¹⁾ Regenburgs meget omhyggelige Værk »Schleswigsche Beleuchtung einer Preussischen angeblich officiellen Denkschrift schleswigsche Verhältnisse betreffend« (Kbh. 1862) med Mottoet »Eidora Romani Terminus Imperii« og Slutsætningen: »Man har i hvert Fald i Tyskland valgt et højt ejendommeligt Middel til at udbrede sin Kultur, idet man nemlig Aar ud, Aar ind fylder sin Presse med et Utal af de usandfærdigste Beretninger om det lille Danmark.«

bejde, da jeg fra Begyndelsen af ikke havde alle de Forudsætninger, der hjælpe saa godt; men jeg har Lyst og Mod til at slaas med vort Folks Dødsfjender.«

»Margrethes Minde«, 26. Aug. 1889: »Da De sendte mig Al lens »Geschichte der Dänischen Sprache« [28. 3.], ønskede De mig Held i min Kamp. Jeg er vis paa, at De har læst min Tale i Landdagen i Anledning af det Andragende, min Kollega Lassen og jeg havde stillet, og De vil da have set, hvad jeg fik sagt. Havde man ikke sluttet Debatten efter min Tale, skulde Lassen først og derpaa jeg have taget fat paa Kultusministerens Ytringer om det danske Folkesprog i Nordslesvig, men nu har Hr. v. Gossler vort Svar tilgode. Kan De endnu for en Tid undvære de Bøger, De laante mig? Den brave Monrad fik ikke Genforeningsdagen at se; han vilde saa gerne. Jeg savner ham svært, baade som Kampfælle og som den, der sørgede for den Side af Livet, for hvilken jeg ikke har synderlig Tid tilovers og som dog ubarmhjertig kræver sin Ret.«

Det var jo et vidtforgrenet dansk Arbejde Sønderjylland over, som skulde opretholdes ad fuldstændig privat Vej, og i Kongeriget maatte man desuden af udenrigspolitiske Hensyn indsamle i det skjulte. Særlig Skolevæsenet, de private Skoler i Byerne samt Ungdomsskolerne i Brøns, Slyngsten, Valdemarstoft og andensteds, krævede kongerigsk Støtte, og endda maatte det ene Foretagende opgives efter det andet, idet man dog ogsaa erkendte, at Ungdommens danske Paavirkning foregik bedre under Kongerigets frie Kaar. Efterhaanden dannedes de sønderjydske Foreninger for at aflaste de private Kredse, og Arbejdet vandt derigennem i økonomisk Stabilitet og mere almen Tilslutning.

I Haderslev var det Pastor J e n s i n i u s J o h a n s e n, som, saalænge som det var muligt at holde sin Realskole gaaende, stod i livlig Brevforbindelse med Regensburg. Han skriver den 12. Juli 1866: »At jeg ogsaa under min Gjerning føler en hjertelig Taknemlighed for den varme Interesse, De saavel i denne Sag som tidligere har beviist mig, haaber jeg, at De ikke vil tvivle om. Turde jeg ikke ogsaa nok bede Dem om at meddele

de to Mænd, som saa villig rakte mig Haand [Amtmand Oldenburg og Tømrrermester Kayser], til at faae de fornødne Midler, Lidt om, hvorledes det gaaer og bevidne dem min oprigtige Erkjendtlighed«

Da han ved Nytaar 1867 erfarer om Regenburgs Benbrud, skriver han: »Maatte vi nu snart høre glædelige Tidender herovre angaaende Deres Sundhedstilstand, kjære Hr. Etatsraad. Skjøndt jeg veed, at hele vort Fædreland føler varmt for Dem, saa er der dog Ingen nærmere til det end vi, som bygger og bor i den Egn, De saa trofast har omfattet og mandigt værget i Medgangs og Modgangs Dage.«

Ikke mindst A. D. Jørgensen havde en god Ven og Hjælp i Regensburg, som fik ham ansat ved Flensborg Latin-skole og i 1866 sendte ham til Sønderjylland for at sætte en Adressebevægelse i Gang til Fordel for en Genforening med Danmark. Saa sent som 11. Jan. 1887 skriver A. D. Jørgensen til R.: »Det glædede mig meget at modtage et par ord fra Deres hånd og deraf se, at De endnu bevarer mig i venlig erindring. Årene gå nu så lumskelig, og det forekommer mig, at jeg intet synderligt får udrettet, særlig ikke for den sag, jeg dog egentlig anser for min hovedopgave, bevarelsen af Sønderjylland i vor literatur og historie. Der er så mange andre opgaver, som tid efter anden trænger sig frem og kræver tid og arbejde, og jeg må ofte beklage, at jeg så sent har kunnet faa tiden til min rådighed fra helt uvedkommende sysselsættelser. Også i den henseende vilde meget være bleven anderledes, om De var bleven i centraladministrationen; jeg føler ofte med beskæmmelse, hvor tillidsfuldt De tit i sin tid gav mig den første opmuntring til at tage fat på fædrelandshistoriske arbejder, medens det mange år efter, da jeg dog havde begyndt at producere, skulde blive så vanskeligt at vække interesse for deres fremme Det havde været min dristige plan bl. a. at besøge Dem i Skanderborg [i Sommer], og jeg havde glædet mig til en længere samtale. Men måske må jeg tænke derpå en anden gang« Det blev først til Regenburgs Begravelse i Juni 1895, at A. D. Jørgensen kom til Skanderborg, og hans Tanker

i den Anledning danner som bekendt sidste Afsnit af »En Redegørelse for min Udvikling og mit Forfatterskab« i 1901: Historikeren føler sig kaldet til efter at udtale, hvor megen Tak vi skylder Regenburg, at gaa til den umilde Dom over hans store Fejlsyn.

Regenburgs Fortjenester for dansk Historieforskning var saa store, at han i 1862 valgtes til Medlem af det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, og at han ved Københavns Universitets 400-Aars Fest i 1879 promoveredes til Dr. phil. Hans righoldige Bogsamling gav han som en af Grundstenene til et haardt tiltrængt Statsbibliotek i Aarhus, da han af egen Erfaring kendte til Savnet af historiske Hjælpemidler. Den 28. Dec. 1870 betror han den historiske Professor Allen:¹⁾ »Det er heller ikke let at faae Tid til videnskabelige Sysler Desuden er jeg aldeles indskrænket til egne Hjælpemidler Stiftsbiblioteket [i Aarhus] ligger paa et Loft, er i en Række af Aar ikke suppleret og synes aldeles ikke at kunne finde et Locale, saa det kan opstilles. I Byen er der aldeles ingen Interesse derfor. Jeg glæder mig derfor dobbelt over, at jeg selv har en Del Bøger....« Ved sin Død testamenterede han sin Formue til Københavns Universitet under Navnet »Stiftamtmand Regenburgs Legat til Fremme af nordisk Historie«, hvoraf en Legatportion aarlig uddeles til en Students Undersøgelser vedrørende sønderjydsk Historie«.

Medens Regenburg gav Stødet og skaffede Støtten til, at mange betydelige Kildeundersøgelser udkom i Trykken, nøjedes han selv — af Mangel paa Tid og af medfødt Afsky for at være vigtig — med at samle og vurdere Kilderne. Hele sit Liv igennem fulgte han alt, hvad der baade i Ind- og Udland udkom om Sønderjylland, hans Bøger er fulde af Notater og Bemærkninger paa smaa Sedler.

I 1915 fortalte Henrik F. Rosbøl i «Illustreret Tidende» om, hvorledes det som 14—15-aarig Skoleknøs var hans kæreste

¹⁾ Ny kgl. S. Fol. 1622, 2.

Oplevelse om Søndagen at tage ned til den statelige Stiftsamtsgaard i Skanderborg og faa Lov til at ledsage Regenburburg paa hans Spadseretur: »Paa Spadsereturen forsvandt den faamælte Mand, og han begyndte at fortælle. Maaske lige saa meget for sig selv som for den videbegærlige Drengesjæl, der hang ved hans Læber. Han fortalte om Kampen i Slesvig med næsten glødende Lidenskab, som viste, hvor dybt hans Hjærte var med i alt, hvad der rørte sig sønden for Kongeaaen. Fortalte saaledes, at mit Hjærte begejstredes og jeg første Gang forstod, hvad det vil sige at elske sit Fædreland Hans Hjærte havde i den Grad været med i Arbejdet for Slesvigs Bevarelse, at Nederlaget ramte ham i Sjælens Inderste.«

Regenburburgs gamle Kampfæller fra før 1864 mindedes ham, saa ofte de samledes, og sendte ham Hilsener. Saaledes modtog han i 1874 følgende Venneskrivelse fra tidligere Præster i Angel:

Karleby ved Nakskov, 9. Febr. 1874.

Kære Hr. etatsråd!

Det er nu 10 år siden, at vi, hvem De vil finde samlede på dette billede — på nogle få nær, som hviler i Sønderjyllands jord — dreves bort fra vort hjem og fra den gerning, til hvilken De havde kaldet os.

Vi er spredte som avner for vinden, men dog samlede i kærlighed til hin del af gamle Danmark, som nu trampes af en troløs fjende, i dyb sorg over adskillelsen og i et levende håb om en oprejsningens dag efter ydmygelsens, om vi end ikke skal se den gry: og dermed er det sagt, at vi i ånden er samlede om Dem, i hvis hjærte vi véd, at Sønderjyllands navn er indgravet med uudslettelig skrift.

Medens vort fædreland synes at skulle opløses i indre partikampe, og »forvildet slægt raser mod sit eget bryst«, fordi kærlighed til folk og land ligger under for egenkærlighed i rå og uskønne former, dvæler tanken med vemod ved hin tid, da én mand med glødende fædrelandskjærlighed, ædelt højsind, vis besindighed og et skarpt øje samlede alle sin rige

ånds kræfter om det ene store mål at bevare Sønderjylland som en uadskillelig del af Danmarks rige.

De nåede ikke målet: båndet brast. Det er vor sorg, som Deres. Men det åndelige Bånd, som knyttede vore hjerter til Dem og Deres gerning, er ikke bristet. Vi beder Dem modtage dette lille billede som et vidnesbyrd om, at de følelser af beundring, hengivenhed og kærlighed, som vi nærrede for dem dengang, aldrig skal udviskes eller blegne.

Gråe. Ewaldsen. Al. Hansen. Krog. Nissen.
Bock. Prip. Hjort. Rørdam og Imm. Barfod.

Ligesom det ikke mellem Krigene rørte Regenburg det bitterste, naar slesvigholstenske Præster og Journalister overdængede ham med de utroligste, hadefulde og barnagtige Løgnehistorier, forblev han fast og bestemt, da Biskop Martensens Bog »Af mit Levnet« i 1884 gav Anledning til en vældig offentlig Drøftelse for og imod hans Sprogreskripter. Fra forskellig Side opfordredes han stærkt til — i Sandhedens Navn — at give en saglig Fremstilling og Forklaring. Men han sagde Nej, og Grunden dertil har han nedlagt paa en Seddel, som danner Grundlag for et Brev til Redaktør Hjort Lorenzen, og som her skal gengives.¹⁾

»For at imødegaa de Angreb, som nu fremkomme mod Sprogreskripterne af 1851, maatte man have det slesvigske Arkiv, Lyst og Tid. Jeg har ingen af Delene, Archivalierne ere jo i al Fald ikke tilstede, og nu efter tyve Aars Forløb at støtte sig blot paa Hukommelsen er misligt, hvor man netop maatte være sikker paa ikke at tage fejl i Enkeltheder, endog Smaating. Den Artikel, som har givet Anledning til Deres Brev, har jeg ikke seet, jeg maa altsaa aldeles lade den ude af Betragtning og indskrænker mig til et Par Bemærkninger.

Vil man kjende Sprogforholdene i Angel og navnlig i Nørrebrarup, da kan man holde sig til Jaspersens Erklæring af 1811

¹⁾ Haandskr. Nr. 41 i Statsbibl. i Aarhus. Det meget kortere Brev til Hjort Lorenzen er dateret Skanderborg den 25. Jan. 1884 og findes i Ny kgl. S. 1725 D.

om Runtoft, der jo strækker sig ind i Sognet (Slesv. Stændert. 1853 Ann. Sp. 445 ff.) og Lt. Beckers for 1851 gældende Udtalelser (Allen tysk Udg. S. 568 ff.). Jeg har dengang selv besøgt Wilster paa Flarupgaard og tør sige, at sidstnævnte skildrer rigtigt. Er en eller anden Skolelærer kommen til en anden Opfattelse, saa ligger Feilen hos ham; han har ikke været istand til at gennemskue og omgaaes Angelboerne, hvad jo heller ikke er hver Mands Sag, eller har lidt af Ensidighed eller anden Mangel; har han, da han søgte en Virksomhed der, maaskee troet, at Sagen var let, saa er det ingen Under, at han føler sig skuffet, men gjorde saa sikkert ogsaa bedst i at tie.

Ganske vist var Nørrebrarup ikke noget let Sted at komme til, Det blev derfor ogsaa 18. April 1851 betroet til Jespersen, som Januar 1860 forflyttedes til Sommersted. At han kunde Tydsk, var i al Fald lige saa sikkert, som at han ikke vilde handle uventet med Indførelsen af Dansk. Efter ham kom Hartnack, hidtil i Jørl, samvittighedsfuld og pligtopfyldende, men alt andet end diplomatisk — der var dengang nok ikke noget bedre Valg; han blev 27. Aug. 1862, forflyttet til Ødis. Derpaa fulgte Nis Bertelsen 5. Novbr. 1862, dengang Præst i Frederikstad. Valget var atter indskrænket. Imidlertid vidste han, hvad han gik ind til, kjendte Opgaven, søgte den frivillig og kunde saaledes ogsaa ventes at ville opfylde den loyalt. Jeg antager ogsaa, at han under gunstige Forhold vilde have gjort det. At han ogsaa under de snart efterfølgende vanskelige Forhold skulde holde Stand, var ikke at vente. Tiden var for kort til at have en afgørende Mening om hans Virksomhed. At et sølle Skrog, som Clausen maa være, ikke skulde finde Støtte i ham, er givet. Forøvrigt antager jeg, at Pastor Clemmensen, nu ved St. Petri Kirke, bedst vil kunne give Oplysninger.

Forøvrigt tale de, der nu vil dømme om de slesvigske Forhold 1851—63, igrunden som Løver, Martensen, den mest lidenskabelige og anselige, i Spidsen. De synes at have glemt, hvorledes der agiteredes og skreves i Tydskland under Christian VIII, hvorledes Tydskland 3 Gange i Træk 1848—50 paaførte os Krig, hvorledes der maatte sluttes en tam Fred, som gav Fjen-

den Lejlighed til hver Dag at begynde igjen, saasnart Forholdene bleve gunstige, og dette netop efter Krimkrigen, Nikolaus Død, Napoleons Dekadence, Englands Svaghed under John Russels Udenrigsministerium blev det i den Grad, at Fristelsen maatte være der for en Mand som Bismarck. Fra Udlandets Side vare Forholdene siden 1852 alt andet end heldige.

At 12 Aars under de største Vanskeligheder og Hindringer førte Arbeide ikke var tilstrækkeligt til at fuldføre et Værk som det 1851 begyndte, maatte være Hvermand klart, og i Virkeligheden vare vi i 1863 komne forbausende vidt og havde derfor dannet en Skare af dygtige nidkjære Mænd, som gave god Borgen for dets Fuldførelse. Mærkeligt er det derfor, at Mænd som Martensen kunne glemme, at Sprogsagen i 1853 før den slesvigske Forfatning blev forelagt Stænderne og atter efter at disse havde givet Betænkning i 1854, før Forfatningen blev endelig vedtaget, har været for i Statsraadet, hvor dengang Ørsted var Conseilspræsident og Bluhme Udenrigsminister og hvor man altsaa kan være vis paa, at Sagen har været grundig overveiet, selv om man vil see bort fra, at Justitsministeriet bestyredes af Scheel, som ved Siden af sine andre Egenskaber havde den at have været en Tid i Flensborg som Medlem af Notabelforsamlingen.

Før Sagen var forhandlet i Stænderne, havde Carl Moltke ikke taget sin endelige Beslutning, og hvad Martensen lader ham sige, kan han ikke have sagt paa den Maade eller i den Forstand, som det fremstilles. Martensen kunde have faaet en lovlig Indflydelse paa Sagen, hvis han havde modtaget Bispedømmet til Slesvig. Da han ikke turde eller maaske i Forventning af det Bædre ikke vilde, burde han have tiet og afholdt sig fra enhver Indblanding. Om saadant et jammerligt Menne-ske som Bornemann er det slet ikke værd at tale; han vilde engang selv gjerne have havt Virksomhed i Slesvig.«

IV. Dommen over Regenburg.

»Danmarks trofaste Søn« satte man 1898 som Indskrift paa Mindestenen for Regenburg paa Skamlingsbanke, og

ingen jævner og sandere Dom kunde udtales om ham, baade naar man tænker paa hans Arbejde i Sønderjylland og hans Indsats i København og Skanderborg.

Rundet af Sønderjyllands Muld, udrustet med en fremragende Intelligens og en sejt Vilje, i Besiddelse af en Forening af varm Menneskevenlighed og myndig Personlighed, modig nok til at kunne staa alene i Partistrømningerne og fremfor alt lydig overfor Samvittighedens Røst — var Regenborg hele sit Liv en Høvdingskikkelse i det danske Folk. Modsat Bismarck og andre Politikere blev det ikke ham beskaaret at se sin Sags Sejr. Men til Trods derfor skal han ikke have Skyld for, at Danmark mistede Sønderjylland i 1864. For Sprogpolitiken bærer han og har han taget Ansvaret; men det vil blive en kommende Historieforsknings Sag at udrede den Hovedskyld, man fra dansk politisk Side tog paa sig ved at stille en saa betydelig Mand paa en Uriaspost — efter et væbnet Oprør med en uforandret Stænderindretning, en indenrigsk forvirret Politik og en stadig udenrigsk Indblanding — uden at give ham Magt til at gennemføre sin Sag eller at afskedige ham.

Uden at ville foregribe denne nye Dom over Regenborg, som jeg er sikker paa vil komme, har jeg i denne Afhandling villet vise Regenborgs Personlighed ved at fremdrage nogle historiske Kendsgerninger om og af ham. Thi en national og administrativ Personlighed skal ikke have Skylden for Politikens Afmagt, særlig ikke for den demokratiske Politiks Barndoms-vanskeligheder i Aarene mellem 1848 og 1864.

Dagbladet »Politiken« skriver i det Eftermæle, som det gav Regenborg ved hans Død: »Han havde Bopæl i Skanderborg og var i denne lille By æret som en Konge. Naar han om Eftermiddagen lod sig ro over Skanderborg Sø, stod Skanderborgerne og saa derpaa med samme Ærbødighed, hvormed Københavnerne i sin Tid betragtede Frederik VI's Sejlads i Frederiksberg Haves Kanaler En nobel Karakter, en kundskabsrig, arbejdsom Mand, der altid havde en selvstændig og velbegrundet Mening om de Sager, han forelagde til Behandling.«

Den samme Vurdering blev Regenburg til Del i Sønderjylland, og derfor skal disse Meddelelsers Mosaik afsluttes med Gengivelsen af Indholdet af den fint udstyrede Adresse — med de slesvigske Løver paa Omslaget — som overraktes Regenburg paa hans 80 Aars Fødselsdag den 20. April 1895, atlsaa kort før hans Død, fra hans ellers forskelligt indstillede sønderjydske Landsmænd:

Højvelbaarne Hr. Dr. phil. A. Regenburg,
Storkors af Dannebrog og Dbm.

Tillad undertegnede paa egne og talrige nordslesvigske Landsmænds Vegne paa Deres 80 Aars Fødselsdag at rette en hjærtelig Tak til Dem, for hvad De for en Menneskealder siden udrettede for vort fælles Hjemland.

Det faldt i Deres lykkelige Lod at gennemføre, hvad alt i en lang Aarrække enkelte klartskuende Mænd havde set og udtalt og flere og flere af vore Landsmænd i den nærmest foregaaende Tid havde kæmpet for: Modersmaalets Ret i det endnu dansktalende Sønderjylland. I de 14 Aar, der for bestandig vil blive henregnede til de lykkeligste for det nordslesvigske Folk, ledede De Arbejdet for at genopvække og styrke vor sørgeligt vanrøgtede Nationalitet og føre os tilbage til det lykkelige Fællesskab, der næsten var gaaet i Glemme. De tunge Aar, som siden er gaaet hærgende hen over vort Hjemland, har tilfulde baaret Vidne om, at der ikke er arbejdet forgæves, thi altid dybere er det bleven følt, altid klarere er det bleven erkendt, at hele vort Aandsliv og alle vore bedste Evner kun da kan udfoldes, naar det sker paa den Grund, som blev lagt i hin Tid.

Naar derfor vort mægtige Nabofolk i disse Dage har hyldet den 80-aarige Statsmand, som mere end nogen anden har Ansvaret for den Uret, som er tilføjet og daglig tilføjes os [Bismarck], saa ønsker vi med en stille Tak at mindes Dem, der i

Kærlighed til Fædrelandet og Modersmaalet har bidraget saa mægtig til at ruste os i Kampen for vort bedste Eje.¹⁾

C. Appel Folkely	A. Asmussen Kjøbenhavn	L. Arnum Bovlund
M. Andresen Aabenraa	R. P. Clausen Smedager	N. H. Callesen Lerskov
Axel Larsen Kjøbenhavn	H. F. Feilberg Askov	J. Fausbøl Branderup Mølle
Carl Herold Kjøbenhavn	H. P. Hanssen-Nørremølle Aabenraa	Fred. Høyberg Nørmark
A. D. Jørgensen Kjøbenhavn	J. Jessen Flensborg	A. P. Jürgensen Graasten
Gustav Johannsen Flensborg	H. Å. Knudsen Trøjborg	Chr. Knudsen Visby Hedegaard
Marie Kruse Kjøbenhavn	Carl Kruse Kjøbenhavn	J. Michelsen Kolstrup
Nikl. Nissen Kjøbenhavn	L. B. Poulsen Bovlund	P. Reimers Sønderborg
R. P. Rossen Flensborg	Marie Skau Sommersted	P. Skau Bukshave
J. N. H. Skrumsager Kjøbenhoved	H. C. Steffensen Kjøbenhavn	H. Thomsen Roost
M. C. Mathiesen Haderslev	V. Mussmann Haderslev	

¹⁾ Statsbibl. i Aarhus.